

LIETUVIŠKŲ ELEMENTORIŲ LEIDYBA XIX A.

DALIA GARGASAITĖ

Ilgą ir sudėtingą kelių nuėjo lietuviški elementoriai per daugiau kaip 400 metų. Jie buvo leidžiami Lietuvoje, Mažajoje Lietuvoje, o XIX a. pabaigoje — JAV Šiose šalyse lietuviai gyveno skirtingomis istorinėmis sąlygomis, todėl ir elementorių rengimo, leidimo ir platinimo aplinkybės gerokai skyrėsi.

Mažoji Lietuva. Pirmasis lietuviškas elementorius buvo įdėtas pirmojoje lietuviškoje knygoje — M. Mažvydo „Katechismusa prasti žadei“ (Karaliaučius, 1547). Antras mūsų laikus pasiekęs elementorius buvo išspausdintas taip pat protestantiškame katekizme „Pradžia pamoksla del mažų vaikelių“ (Karaliaučius, 1680). Jame duotas gotiškas ir lotyniškas raidynas, skiemenavimo pavyzdžių, arabiški ir romėniški skaitmenys. Knygelė buvo platinama ir Lietuvoje: Biržuose, Papilyje, Vyžuonose ir jų apylinkėse¹.

XIX a. Mažajoje Lietuvoje buvo išleistas elementorius „Gaidžio pyvelės“ (apie 1808—1824), kuris, berods, išverstas iš populiaraus vokiečių elementoriaus „Hahnen- oder ABC-Fibeln“, ir sieniniai kalendoriai (1827, 1828), parengti taip pat pagal vokiečių elementorių pavyzdį. Kelių leidimų sulaukė vokiečių pedagogo J. G. Veiso „Naujas pibelis“. „Lietuvos TSR bibliografijoje“ (Serija A, t. 1—2) įregistruoti 9 leidimai (1808, apie 1830, apie 1839 (2 leid.), apie 1865, 1866, apie 1875, 1877, 1897). Dabar sužinota, kad yra dar du šio elementoriaus leidimai be išleidimo metų: pirmasis egzempliorius saugomas Latvi-

jos TSR Mokslų Akademijos fundamentaliojoje bibliotekoje, o antrąjį turi vilnietė menotyrininkė I. Korsakaitė. Pirmojo įrašas „1824“ padarytas ranka, o antrasis datuotinas apie 1830—1840 m. Elementorius buvo išleistas drauge su „Šuilknygelėmis kudikiems“ K. Klimšo ir D. Vobės elementorių neišliko.

Pedagogas, leidėjas ir spaustuvininkas J. F. F. Šrederis parengė ir išleido elementorių „Lietuviškos pybelės“ (Priekulė, 1871, 1872). Mažosios Lietuvos spaudos tyrinėtojas V. Gaigalaitis nurodo, „kad šitos pibelės buvo pagal naujovišką būdą sutaisytos, todėl jos lietuvininkams nepatiko, ir Šrederis todėl prie lietuvininkų į nemalonę puolė“².

Lietuva. Čia buvo leidžiami katalikiški elementoriai. Labai populiarius buvo „Mokslas skaytima rašto lenkiško del mažų vaikialų“. Tai buvo elementorius su paraleliniu lenkų ir lietuvių tekstu. Turinys šitoks: lotyniškas ir gotiškas raidynas, mokymas, kaip sudėti skiemenis, maldos, katekizmas ir giesmės. Pabaigoje yra įdomus eilėraštis „Kalėdaitis“, iškeltantis rykštės pedagogiką.

Buvo manoma, kad pirmasis šio elementoriaus leidimas pasirodė apie 1759—1761 m., tačiau J. Lebedys, ištyręs Vilniaus pranciškonų vienuolyno spaustuvės pajamų knygą, šią datą atkelė į 1752 m.³

Elementorius „Mokslas skaytimo rašta lietuviška diel mažu vaiku“ buvo pats populiariausias. Elementorius ma-

¹ Lietuvos mokyklos ir pedagoginės minties istorijos bruožai.— V., 1983.— P. 34.

² Gaigalaitis V. Lietuvos nusidavimai ir mūsų rašiava.— Tiltė, [1913].— P. 30.

³ Lebedys J. Lietuvių kalba XVII—XVIII a. viešajame gyvenime.— V., 1976.— P. 93.

žai kuo skyrėsi nuo ankstesniojo: pakeistas pavadinimas ir išimtas lenkiškas tekstas. Turinys beveik nesikeitė. Po 1863 m. sukilimo, 1864 m. caro valdžiai uždraudus spausdinti lietuviškas knygas lotynišku šriftu, jis buvo išleistas rusišku raidynu (1867 m.), tačiau buvo nepopuliarus, todėl daugiau nebeleistas. Knygų rūmų duomenimis, išleista 14 šio elementoriaus leidimų, o XIX a. (1802—1867) — 60 leidimų. Taigi iš viso pasirodė 74 leidimai.

1838 m. išėjo „Mokslas skajytima diel mažų vaikų su mokslu krikščjonyškū“. Jame yra lotyniška abėcėlė ir slebižavimas, rusiška abėcėlė ir žodynėlis su lenkiškais paaiškinimais. Taigi elementorius mokė trijų kalbų. Poreikis išmokyti skaityti ir rašyti gimtąja kalba skatino lietuviškų elementorių leidybą.

XIX a. pirmojoje pusėje pasirodė naujas originalus elementorius — K. R. Nezabitauskio „Naujas mokslas skajytima dėl mažų vaikų Žemaičių ir Lietuvos“ (Vilnius, 1824), kuriame jau yra pasaulietinių skaitinių ir piešinių su paaišk. imais. Jį pedagogai gerai ištyrinėjo⁴.

Lietuvių švietėjas, rašytojas S. Daukantas išleido elementorių „Abėciela lijtuvijų-kalnienu ir žiamajtių kalbos“ (Peterburgas, 1842) dideliu tais laikais tiražu — 1500 egzempliorių⁵. Istorikas V. Merkys TSRS istorijos archyve Leningrade surado šio elementoriaus rankraštį, kuris buvo įteiktas spaudai 1849 m.⁶

Rašytojo, liaudies švietėjo K. Aleknavičiaus knygelėje „Elementarius, arba Lengvus mokslas skajyt Rašto švento“ (Vilnius, 1846, 1858), be raidyno, slebižavimo ir religinės dalies, buvo pasikal-

bėjimų apie mokslo naudą, padorų elgesį ir pan. Žinoma, kad buvo konfiskuota 530 antrojo leidimo egzempliorių.

J. Lechavičiaus „Naujes mokslas skajytimo rašta žemajtyška diel mažun vaikun“ (Vilnius, 1848) — tai parengtas, žemaičių tarpei pritaikytas ir papildytas „Mokslas skajytimo rašto...“.

Suvalkiečių vaikams skirtas M. P. Marcinskio „Mokslas letuviško skajytimo ir katekizmas“ (Vilnius, 1852, 400 egz.). Žemaitijos švietėjo T. Juzumo „Didesis elementorius ir katekizmas (Vilnius, 1855, 1860) buvo išleistas 3.000 egzempliorių tiražu. Antrojo leidimo tiražas nežinomas. 1864 m. Vilniuje pasirodė V. Juzumo „Naujas žiamajtiškas elementorius su katekizmomis ir ministrantūra“. Bibliografas J. Angrabaitis nurodė, kad vien Hartungo spaustuvėje Karaliaučiuje 1871—1890 m. buvo išspausdinta 100.000 šio elementoriaus egzempliorių⁷. Lietuvos TSR knygų rūmų duomenimis, 1864—1889 m. pasirodė 19 knygelės leidimų, 18 iš jų — su kontrafakciniais duomenimis. Visuose nurodyti tie patys išleidimo duomenys — Vilnius, A. H. Kirkoro spaustuvė, 1864. Deja, iš 18 leidimų tėra išlikę 8 leidimų egzemplioriai, todėl jų išleidimo metus galima nustatyti tik apytikriai. Iš T. ir V. Juzumų elementorių buvo mokomasi Žemaitijoje.

Didelę paklausą turėjo švietėjo M. Brundzos „Lamentorjus lietuviškas diel mažų vajku“ (Vilnius, 1859). Čia įdėtas raidynas, maldos, panegirika rykštei, daugybės lentelė. 1859—1888 m. išėjo 8 knygelės leidimai. Šis elementorius buvo paplitęs Aukštaitijoje. Spėjama, kad M. Brundza jį išvertęs iš lenkiško elementoriaus, kurio pradžia siekia 1681 m., todėl tekstas

⁴ Lukšienė M. Demokratine ugdymo mintis Lietuvoje XVIII a. antroji—XIX a. pirmoji pusė.— V. 1985.— P. 167.

⁵ Ten pat.— P. 206—207.

⁶ Elektrografinė kopija saugoma V. Merkio asmeninėje bibliotekoje ir Lietuvos TSR knygų rūmuose.

⁷ Angrabaitis J. Suskaita, arba Statistika...— Tilžė, 1897 [fakt.: 1898].— P. 51.— Slapyv.: A. Zanavykutis.

buvo nepritaikytas lietuvių kalbos mokymui⁸.

Kitas liaudies švietėjas L. Staugaitis peržiūrėjo ir išleido M. Brundzios elementorių, iš pradžių siek tiek pakeitęs turinį ir pataisęs rašybą ir kalbą. Šį elementorių L. Staugaitis skyrė ne tik vaikams, bet ir suaugusiems: „Lietuviškas lamentorius dėl mažų vaikelių, labiausiai dėl augusiųjų. Naujai išduotas ir aiškiai perveizėtas per K. L. S.“ Knygų rūmų duomenimis, 1888—1896 m. pasirodė 18 šio elementoriaus leidimų, įskaitant ir JAV išėjusį leidimą. Iš viso išleisti 25 M. Brundzios ir L. Staugaičio elementorių leidimai. Turinys keitėsi: 1892 m. leidime įdėta V Kudirkos išverstų I. Krylovo pasakėčių, P. Armino-Trupinėlio pasakėčių, o 1894 m. leidime — poetų J. Miliausko-Miglovaros, Maironio, J. Narkevičiaus eilėraščių, taip pat pasakų, apsakymų. Vėlesnių leidimų turinys siek tiek įvairavo. Tiražai svyravo nuo 4.000 iki 18.000.

Kaip nurodė rašytojas V. Kudirka, šis elementorius parašytas pasenusiais metodais (silabizavimas jau nebetiko), čia nebuvo pasaulietinio turinio straipsnelių, kalba užteršta lenkiškais žodžiais ir t. t.⁹ Katalikų kunigai gynė elementorių ir rykštės pedagogiką, tačiau gyvenimas reikalavo naujovių.

XIX a. pabaigoje elementorius pradėjo rengti daugiau pasauliečių. 1886 m. Tilžėje pasirodė kultūros veikėjo J. Šliūpo ir poetės L. Malinauskaitės-Eglės „Abėcėla ir taip mokintuvė dėl vaikų“. Elementorius sudarytas skiemenų metodu. Jame nėra lietuvių kalbai svetimų skiemenų, nelietuviškų raidžių ĭ, w, ž. Nors „Abėcėlos...“ straipsneliai daugiausia pasaulietinio turinio, vis dėlto

pabaigoje įdėta ir maldų (be autorių žinios)¹⁰.

1892 m. „Varpo“ žurnalas paskelbė konkursą naujam elementoriui parašyti. Komisija gavo keturis. Iš jų A. Kriščiukaičio-Aišbės „Naujas elementorius“ (Tilžė, 1895) pelnė pirmą vietą¹¹. Šio elementoriaus pasirodymas, K. Simaškos nuomone, buvo didelė pažanga. Jis buvo metodiškai daug geriau sutvarkytas nei visi kiti iki tol buvę elementoriai ir reiškė svarbų posūkį mūsų pedagoginės minties raidos istorijoje ir vaikų mokymo darbe¹².

Pažangioji visuomenė labai gerai įvertino šį elementorių, tačiau dvasininkija, neradusi jame maldų, ir katekizmo, buvo nusiteikusi priešiška. Kai kas priekaištavo autoriui už neoriginalumą, nes čia buvo pasinaudota geriausiais rusų elementoriais, o skaitiniai paimti iš L. Tolstojaus elementoriaus. „Tačiau abėcėlinę elementoriaus dalį A. Kriščiukaitis sudarė savarankiškai. Ji pritaikyta lietuvių kalbos ypatybėms ir naujai rašybai.“¹³

Dvasininkai draudė mokytis iš šio elementoriaus mokyklose ir prispaudino gausybę senamadiško „Naujo lamentoriaus su abrozeliais“. Knygų rūmų duomenimis, XIX a. pasirodė 6 jo leidimai (1891, 1895, apie 1896, apie 1897, apie 1898, apie 1899), spausdinti Tilžėje, bet skirti Lietuvai. Jie buvo pardinėjami pigiai ir konkuravo su A. Kriščiukaičio-Aišbės elementoriumi.

1864 m. buvo išspausdinta S. Mikuckio ir lietuviškų kalendorių leidėjo L. Ivinskio parengta «Абѣцѣлѣ жемайтинкай лѣтувншка». Pasirodė du jos leidimai; pirmojo tiražas — 10.000 egzempliorių. Be to, Varšuvoje buvo iš-

⁸ Simaška K. Lietuviški elementoriai XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje / Pedagogika ir psichologija.— 1963.— T. 5.— P. 106—107.

⁹ Kudirka V. Literališka peržvalga // Varpas.— Tilžė.— 1889.— Nr. 9.— P. 133.

¹⁰ Simaška K. Min. str.— P. 108.

¹¹ Pripažinimas premijos už geriausią Lietuvos elementorių // Varpas.— Tilžė.— 1894.— Nr. 6.— P. 93—94.

¹² Simaška K. Min. str.— P. 109—110.

¹³ Ten pat.— P. 111.

leista «Абсцэле летувишкай русишка» (1865, 1867, 1871); pirmojo leidimo tiražas — 7.000 egzempliorių. Šie elementoriai buvo išsiuntinėti į mokyklas.

JAV. Masinė emigracija į JAV prasidėjo apie 1868 m., o pirmasis lietuviškas spaudinys pasirodė ten tik 1874 m. Išleisti 4 elementoriai. Pažymėtina spaustuvininko ir leidėjo D. T. Bačkausko parengta „Abėcėla. . .“ (Mahanoi Sitis, Pensilvanija, 1895, 1898).

XIX a. elementorių buvo leidžiama vis daugiau. XIX a. pirmojoje pusėje, t. y. per 5 dešimtmečius, išleista: 1800—1809 m.—4 elementoriai, 1810—1819 m.—3, 1820—1829 m.—12, 1830—1839 m.—11, 1840—1849 m.—11; iš viso 41 elementorius, t. y. kiek daugiau nei ketvirtadalis viso skaičiaus. Didžioji elementorių dalis išleista XIX a. antrojoje pusėje: 1850—1859 m.—21, 1860—1869 m.—35, 1870—1879 m.—24, 1880—1889 m.—19, 1890—1899 m.—31; iš viso 130 elementorių.

Ypatinę elementorių leidybos etapą sudaro 1864—1899 m. (faktiškai 1864—1904 m.), t. y. lietuviškos spaudos draudimo laikotarpis. Istorikas V Merkys yra suradęs ir paskelbęs archyvinės medžiagos apie elementorius. Uždraudus spausdinti ir platinti lietuviškus elementorius lotyniškoms raidėms, spaustuvininkų sandėliuose dar buvo likę tūkstančiai neparduotų egzempliorių. Caro valdžios atstovai sudarė jų sąrašus, ir 1869 m. birželio 21 d. vien tik iš Zavadzkių knygyno buvo konfiskuoti 4 pavadinimų elementoriai, iš viso 5696

egzemplioriai, taip pat 5300 elementorių iš S. Noimano knygyno. „Iš viso 1869 m. birželio mėnesį Vilniuje buvo konfiskuota 11.037 egzemplioriai elementorių, įvertintų 397 sidabro rubliais“,— nurodo V Merkys¹⁴. Taigi lietuvių liaudies švietimui buvo padaryta didelė žala.

Dėl to elementorių, taip pat ir kitų knygų spausdinimas persikėlė į Tilžę, Bitėnus ir kitur. Knygų rūmų duomenimis, 1866—1899 m. už dabartinės Lietuvos TSR ribų buvo išleisti 53 Lietuvai skirti elementoriai ir jų leidimai.

Plati elementorių leidimo geografija. XIX a. lietuviški elementoriai buvo spausdinami 17-kos miestų ir kaimų spaustuose. Daugiausia elementorių, įskaitant visus leidimus, išspausdinta Vilniuje—73, Tilžėje—52, Karaliaučiuje—19, Bitėnuose—3, Gumbinėje, Varšuvoje—po 4, Kaune, Priekulėje, Peterburge, Moronge (dabart. Lenkijos LR), Mahanoi Sityje (JAV, Pensilvanijos valst.)—po 2, Ragainėje, Suvalkuose, Jelgavoje, Čikagoje, Plimute (JAV, Pensilvanijos valst.)—po 1.

Apžvelgę lietuviškų elementorių leidybą XIX a., galime daryti tokias išvadas: Mažajoje Lietuvoje buvo išleista 80 elementorių (įskaitant visus leidimus), sudariusių 3,3% visos čia pasirodžiusios produkcijos, Lietuvoje—77 elementoriai, t. y. 14%, JAV—4, t. y. 1%, ir kitose vietose—11, t. y. 2,3%. Jie padėjo kelti liaudies raštingumą Lietuvoje, ypač spaudos draudimo laikotarpiu, ir Mažajoje Lietuvoje, kai po 1872 m. lietuvių kalba buvo išstumta iš pradžios mokyklų ir visuomeninio gyvenimo.

LTSR knygų rūmai

Įteikta 1985 m. vasario mėn.

¹⁴ Merkys V. Nelegalioji lietuvių spauda kapitalizmo laikotarpiu (iki 1904 m.).— V. 1978.— P. 71.

XIX a. ELEMENTORIŲ LEIDYBOS LENTELĖ

Eil. Nr.		Faktiška leidimo vieta	Faktiški leidimo metai	Fiktyvi leidimo vieta	Fiktyvūs leidimo metai	irašas	Puslapiai Pastabos
MAŽAJAI LIETUVAI SKIRTI ELEMENTORIAI							
1.	Gaidžio pyvelės	Karaliaučius	apie 1808—1824	—	—	nežinomas	16 p.; pagal šaltinius; spėjama, kad tai tas pat, kas „Skaitytinės“ /16/ p.; de visu
2.	Tas pat, antr.: Skaitytinės	Karaliaučius	1870—1880	—	—		/16/ p.; de visu
3.		Tilžė	apie 1876	—	—		/16/ p.; de visu. Žr. Gaidžio pyvelės
4.	Veisas J. G. Naujas pibelis, arba Knygelės...	Karaliaučius	1808	—	—		80 p.; de visu
5.			1824?	—	—		80 p.; i bibliografijas neįtrauktas
6.		Morongas	apie 1830	—	—		159 p.; pagal šaltinius
7.		Karaliaučius	apie 1839	—	—		80 p.; pagal šaltinius
8.			apie 1839	—	—		159? p.; pagal šaltinius
9.			apie 1830—1840	—	—		i bibliografiją įtrauktas
10.		Morongas	apie 1865	—	—		159, /1/ p.; de visu
11.		Karaličius	1866	—	—		159, /1/ p.; de visu
12.			apie 1875	—	—		159, /1/ p.; de visu
13.			1877	—	—		80 p.; de visu
14.	Tas pat: antr. Naujas lietuviškas fybelis, arba Knygelės	Bitėnai	1897	—	—		70 p.; de visu
15.	Stefanis H.? Lietuviškas sieninis elementorius	Mažoji Lietuva	prieš 1827	—	—		13 p.?.; pagal šaltinius
16.	Ernstas T.? Litauische Wandfibel	Tilžė	1828	—	—		8, XIII p., pagal šaltinius
17.	Kerneris G. Pibelis, arba Knygelės...	Gumbi	prieš 1870	—	—		95? p.; pagal šaltinius
18.			1870	—	—		95 p.; pagal šaltinius
19.			1873	—	—		pagal šaltinius
20.			1882	—	—		111, /1/ p.; de visu
21.	Šrėderis F. Lietuviškos pybelės	Priekulė	1871	—	—		32 p.; pagal šaltinius
22.			1872	—	—		32 p.; pagal šaltinius
LIETUVAI SKIRTI ELEMENTORIAI							
23.	Mokslas skaytima rašta lietuviška.	Vilnius	1802	—	—		/40/ p.; pagal šaltinius

Eil. Nr.	Autorius, pavadinimas	Faktiška leidimo vieta	Faktiški leidimo metai	Fiktyvi leidimo vieta	Fiktyvūs leidimo metai	irašas	Puslapiai Pastabos
24.	Mokslas skaytima raš- ta lietuviška.	Vilnius	1805	—	—	nežino- mas	/40/ p.; de visu
25.			1809?	—	—		/36?/ p.; pagal šalti- tinius
26.			1816	—	—		pagal šaltinius
27.			1818	—	—		pagal šaltinius
28.			1819	—	—		pagal šalti ius
29.			1820	—	—		pagal šaltinius
30.			1824	—	—		/36/ p.; pagal šalti- nius
31.			1825	—	—		pagal šaltinius
32.			1828	—	—		/40/ p.; de visu
33.			1828	—	—		/40/ p.; de visu
34.			1828	—	—		40? p.; pagal šalti- nius
35.			1829	—	—		40? p.; pagal šalti- nius
36.			1830	—	—		/36/ p.; de visu
37.			1831	—	—		40? p.; pagal šalti- nius
38.			1832	—	—		pagal šaltinius
39.			1834	—	—		pagal šalti ius
40.			1836	—	—		pagal šaltinius
41.			1839	—	—		36 p.; de visu
42.			1839	—	—		40 p.; de visu
43.			1841	—	—		pagal šalti ius
44.			1842	—	—		36 p.; de visu
45.			1843	—	—		/32/ p.; de visu
46.			1844	—	—		/32/ p.; de visu
47.			1847	—	—		/32/ p.; de visu
48.			1848	—	—		/32/ p.; de visu
49.			1849	—	—		/32/ p.; de visu
50.			1851	—	—		/32/ p.; de visu
51.			1851	—	—		/32/ p.; de visu
52.			1852	—	—		/32/ p.; de visu
53.			1852	—	—		32 p.; de visu
54.			1853	—	—		32 p.; de visu
55.			1853	—	—		32 p.; de visu
56.		Vilnius J. Zavads- kio sp.	1853	—	—		41 p.; de visu
57.		Vilnius M. Zime- liovičiaus sp.	1853	—	—		41 p.; pagal šalti- nius
58.		Vilnius	1854	—	—		41 p.; de visu
59.			1856	—	—		40 p.; de visu
60.		Vilnius M. Romo sp.	1857	—	—		32 p.; de visu
61.		Vilnius A. Dvor- čiaus sp.	1857	—	—		32 p.; de visu
62.		Vilnius A. Dvor- čiaus sp.	1858	—	—		32 p.; de visu

Eil. Nr.		Faktiška leidimo vieta	Faktiški leidimo metai	Fiktyvi leidimo vieta	Fiktyvus leidimo metai	iražas	Puslapiai Pastabos
63.	Mokslas skaytima rašta lietuviška...	Vilnius M. Zime-liočiaus sp.	1858	—	—	nežino- mas	32 p.; de visu
64.		Vilnius M. Romo sp.	1859	—	—		32 p.; de visu
65.		Vilnius A. Dvorčiaus sp.	1859	—	—		32 p.; de visu
66.		Vilnius A. Dvorčiaus sp.	1859	—	—		32 p.; de visu
67.		Vilnius M. Zime-liočiaus sp.	1860	—	—		32 p.; de visu
68.		Vilnius A. Dvorčiaus sp.	1860	—	—		32 p.; de visu
69.		Vilnius M. Romo sp.	1860	—	—		32 p.; pagal šalti- nius
70.		Vilnius J. Zavadz- kio sp.	1860	—	—		40 p.; de visu
71.		Vilnius	1861	—	—		40 p.; de visu
72.		"	1861	—	—		32 p.; de visu
73.		Kaunas S. Soko- lovskio sp.	1862	—	—		32 p.; de visu
74.		Kaunas S. Soko- lovskio sp.	1862	—	—		32 p.; de visu
75.		Vilnius J. Bliumo- vičiaus sp.	1862	—	—		32 p.; de visu
76.		Vilnius A. Dvor- čiaus sp.	1862	—	—		32 p.; de visu
77.		Vilnius M. Romo sp.	1862	—	—		32 p.; de visu
78.		Vilnius J. Bliumo vičiaus sp.	1863	—	—		36 p.; de visu
79.		Vilnius J. Bliumo- vičiaus sp.	1864	—	—	5000 egz.	36 p.; de visu
80.		Vilnius R. M. Ro- mo sp.	1864	—	—	3253+?	32 p.; de visu

Eil. Nr.		Faktiška leidimo vieta	Faktiški leidimo metai	Fiktyvi leidimo vieta	Fiktyvūs leidimo metai	iražas	Puslapiai Pustabos
81.	Мокслас скайтима рашима летувишка	Vilnius	1867	—	—	5000	32 p.; de visu
82.	Мокслас скайтима диел мажу вайку су мокслу круксчюниšku		1838	—	—	nežinomas	42 p.; de visu
83.	Nezabitauskis K. R. Naujas mokslas skaitima..		1824	—	—	3.000	45 p.; de visu
84.	Daukantas S. Abecie-la lijtuvij-kalnienų ir žiamajtių kalbos	Peterbur-gas	1842	—	—	1.500	2/1, 80 p.; de visu
85.	Aleknavičius K. Elementarius, arba Leng-vus mokslas skaityt Rašto švento	Vilnius	1846	—	—	nežinomas	70, /1/ p.; de visu
86.	"		1858	—	—	530+5?	70, /1/ p.; de visu
87.	Lechavičius J. Naujes mokslas skajtima rašta žemajtyška.		1848	—	—	nežinomas	48 p.; de visu
88.	Marcinskis M. P. Mokslas letuviško skajtimo ir katekiz-mas		1852	—	—	400	101 p.; de visu
89.	Juzumas T. Didesnis elementorius ir kata-kizmas		1855	—	—	3.000	64 p.; de visu
90.			1860	—	—	nežinomas	64 p.; de visu
91.	Juzumas V. Naujas žiamajtyškas elemen-torius..		1864	—	—		80 p.; de visu
92.		Tilžė	1868?	Vilnius	1864	10.000	49, /2/ p.; pagal šalti-nius
93.		"	1870		1864	10.000	58 p.; de visu
94.	Karali-čius		1871?		1864	10.000	49, /1/; de visu
95.	Tilžė		1872?		1864	nežino-mas	75 p.; de visu
96.			1872		1864	10.000	46 p.; pagal šalti-nius
97.	Karaliau-čius		1873?		1864	10.000	49, /1/ p.; de vi
98.	Tilžė		1874?		1864	nežino-mas	47 p.; de visu
99.			1875?		1863	18.000	32? p.; pagal šalti-nius
100.			1875		1864	10.000	46, /1/ p.; de visu
101.			1876		1864	nežino-mas	64 p.; de visu
102.	Karali-čius		1877?		1864	10.000	49 p.; pagal šalti-nius
103.			1879?		1864	nežino-mas	49 p.; pagal šalti-nius
104.	Ragainė		1879		1863	20.000	32 p.; pagal šalti-nius
105.	Karali-čius		1881?		1864	10.000	49 p.; pagal šalti-nius

Eil. Nr.		Faktiška leidimo vieta	Faktiški leidimo metai	Fiktyvi leidimo vieta	Fiktyvūs leidimo metai	iražas	Puslapių Pastabos
106.	Juzumas V. Naujas žiamajtiškas elementorius.	Karaliaučius	1883?	Vilnius	1864	10.000	49 p.; pagal šaltinius
107.			1885?		1864	10.000	49 p.; pagal šaltinius
108.			1887?		1864	10.000	49 p.; pagal šaltinius
109.			1889?		1864		49 p.; pagal šaltinius
110.	Brundza M. Lamentorius lietuviškas diel mažu vajku	Suvalkai	1859	—	—	nežinomas	/34/ p.; de visu
111.	Brundza M. Lamentorius lietuviškas diel mažu vajkelu, o labjau diel dydesniu	Varšuva	1862	—	—		29, /3/ p.; de visu
112.		Tilžė	prieš 1878	Varšuva	1862		24, /2/ p.; de visu
113.			1878		1862		32 p.; de visu
114.			apie 1886		1862		30, /2/ p.; de visu
115.			1887		1862	15.000	32 p.; de visu
116.			1887		1862	6.000	30, /2/ p.; de visu
117.			1888?		1862	nežinomas	30, /2/ p.; de visu
118.	Akelaitis M. Lietuviškas elementorius	Vilnius	1860	—	—	apie 5.000	22 p.; pagal šaltinius
119.			1860	—	—	nežinomas	31 p.; pagal šaltinius
119a.	Akelaitis M. Lamentorius.		1860	—	—	nežinomas	59 p.; de visu
120.	Akelaitis M. Lamentorius, arba Pradžia moksla sudeta mažiems vajkeliems	Tilžė	1867	—	—	20.000	59 p.; pagal šaltinius
121.			1869	Vilnius	1860	10.000	59 p.; pagal šaltinius
122.			1871?		1860	nežinomas	59 p.; de visu
123.			1872		1860	10.000	68 p.; pagal šaltinius
124.	ABC knigela del mažu vajku	Mintauja	1861	—	—	nežinomas	8 p.; de visu
125.	Золотов В. А. Русская азбука с переводом русских слов и фраз на жмудский язык	Peterburgas	1861	—	—		/4/, 62, /2/ p.; de visu
126.	Золотов В. А. Букварь жемайтишкай-руснишкась	Kaunas	1865	—	—	4.000	88 p.; de visu
127.	Vaisekauskas P. Lementorius lankiško-lietuviškas diel vejku Olkiniku parapijos	Vilnius	1862	—	—	697+?	76 p.; de visu
128.	Juška A. Abecela arba lementorius del mažu vajkeliu		1863	—	—	2994+?	24 p.; de visu

Eil. Nr.		Faktiška leidimo vieta	Faktiški leidimo metai	Fiktyvi leidimo vieta	Fiktyvūs leidimo metai	iražas	Puslapių Pastabos
129.	Mikuckis S., Ivinskis L. Абецеле жемайтискай летувишка	Vilnius	1864	—	—	10.000	42 p.; de visu
130.	Mikuckis S., Ivinskis L. Абецеле жемайтискай летувишка		1864	—	—	nežinomas	42 p.; de visu
131.	Абецеле летувишкай русишка Vertė T. F. Žilinskis	Varšuva	1865	—	—	7.000	55 p.; de visu
132.			1867	—	—	nežinomas	55 p.; de visu
133.	"		1871	—	—	"	55 p.; de visu
134.	Naujas "elementorius dėl mažų vaikelių	Tilže	1882	Vilnius	1863?	5.000	32? p.; pagal šaltinius
135.			1882	Vilnius	1863?	5.000	32 p.; pagal šaltinius
136.	Naujas lamentorius su abrozeliais		1891	—	—	1.000	40 p.; de visu
137.			1895	—	—	20.000	48 p.; de visu
138.			apie 1896	—	—	nežinomas	48 p.; de visu
139.			apie 1897	—	—		48 p.; de visu
140.			apie 1898	—	—		48 p.; de visu
141.			apie 1899	—	—		48 p.; de visu
142.	Naujas lietuviškas lamentorius su abrozeliais dėl mažų vaikelių		1890	Vilnius	1879		56 p.; pagal šaltinius
143.	Malinauskaitė L. Šliūpas J. Abecėla ir taip mokintuve dėl vaikų		1886	—	—	3.000 ar 5.000?	60 p.; de visu; tiražas, matyt, abiejų leidimų
144.	"		1886	Vilnius	1861	—	
145.	Gimžauskas S. Pradžiamokslis lietuviško spaudraščio ir rankraščio...		1888	Varšuva	1862	3.000	67, /1/ p.; de visu
146.	Gimžauskas S. Pradžiamokslis rankos rašto		1892	Vilnius	1862	5.000	19 p.; de visu
147.	Staugaitis L. Lietuviškas lamentorius dėl mažų vaikelių, o labiausej dėl augusiųjų		1888		1879	18.000	32 p.; de visu
148.			1889		1879	nežinomas	31, /1/ p.; de visu
149.			1890?		1879	5.000	30, /2/ p.; de visu
150.			1891?		1879	5.000	32 p.; de visu
151.			1891?		b. m.	6.500	32 p.; pagal šaltinius
152.			1892		1879	4.000	31, /1/ p.; de visu
153.			1892		—	5.000	47, /1/ p.; de visu
154.			1893		—	8.000	32 p.; pagal šaltinius

Eil. Nr.	inimas	Faktiška leidimo vieta	Faktiški leidimo metai	Fiktyvi leidimo vieta	Fiktyvūs leidimo metai	iražas	Puslapių Pastabos
155.	Staugaitis L. Lietuviškas lamentorius...	Tilžė	1894	Vilnius	1879	10.000	32 p.; de visu
156.			1894		—	15.000	47, /1/ p.; de visu
157.			apie 1895		1894	10.000	47, /1/ p.; de visu
158.			apie 1895		1894	nežinomas	47, /1/ p.; de visu
159.			apie 1895		1894		47, /1/ p.; de visu
160.			apie 1896		1894		46 p.; de visu
161.			1896		—		48 p.; pagal šaltinius
162.			apie 1897?		1894		47, /1/ p.; de visu
163.			apie 1897		1894		47, /1/ p.; de visu
164.	Kriščiukaitis-Aišbė A. Naujas elementorius		1895	—	—	10.000	48 p.; de visu
165.	Sereika P. Lietuviškas pradžiamokslis mažiems vaikams		1896	Vilnius	—	10.000	40 p.; de visu
166.	Lietuviškas lementorius ir poteriai	Bitėnai	1899		—	7.000	39 p.; de visu
167.			1899		—	nežinomas	40 p.; de visu

JAV LIETUVIAMS SKIRTI ELEMENTORIAI

168.	Bačkauskas D. T. Abėcėla, arba Pradžė skaitima.	Mahanoi Sitis, JAV. Pen.	1893	—	—		21, 25? p.; pagal šaltinius
169.			1898	—	—	1.000	21, /25/, 1 p.; de visu
170.	Malinauskaitė L., Šliūpas J. Abecėla ir taip mokintuvė dėl vaiku	Plimutas? JAV. Pen.	1899?	—	—	nežinomas	60 p.; leidimas spėjamas
171.	Staugaitis L. Lietuviškas elementorius dėl mažų vaiku, o labiau seį dėl augusiųjų	Cikaga	apie 1896	Vilnius	1863		50, /2/ p.; de visu

ИЗДАНИЕ ЛИТОВСКИХ БУКВАРЕЙ В XIX ВЕКЕ

ДАЛЯ ГАРГАСАЙТЕ

Резюме

Длинный и сложный путь прошли литовские буквари за 400 с лишним лет. Они издавались в Малой Литве, т. е. в Восточной Пруссии, где проживали литовцы, в Литве, а

в конце XIX в.— в США. По данным Книжной палаты Литовской ССР, издание букварей в XIX в. распределяется так: в Малой Литве было издано 80 букварей (учитываются

ся все издания), т. е. 3,3% всей здесь появившейся продукции, в Литве — 77 букварей, т. е. 14%, в США — 4, т. е. 1%, и в других местах — 11, т. е. 2,3%. Они способствовали повышению грамотности народа, особенно в

Литве после 1864 г., когда был наложен запрет на издание литовских книг латинскими буквами, и в Малой Литве после 1872 г., когда литовский язык был вытеснен из начальной школы и общественной жизни.

DIE AUSGABE DER LITAUISCHEN FIBELN IM 19. JH.

DALIA GARGASAITĖ

Zusammenfassung

Lang und schwer war der 400-jährige Weg der litauischen Fibeln. Sie wurden in Kleinlitauen, d.h. in Ostpreussen, in dem von Litauern bewohnten Lande, in Litauen und Ende des 19. Jh-s — in den USA herausgegeben. Laut der Zahlenangaben der Bücherkammer der Litauischen SSR verteilt sich die Fibelnausgabe im 19. Jh. folgenderweise: in Kleinlitauen wurden 80 Fibeln herausgegeben (die Berechnung umfasst alle Ausgaben) das macht 3,3% der lokalen gedruckten Gesamtproduktion aus, in Litauen — 77 Fibeln,

d.h. 14%, in den USA — 4 Fibeln, d.h. 1%, und in anderen Orten — 11 Fibeln, d.h.— 2,3%. Die Fibeln leisteten einen grossen Beitrag zur Verbreitung der Lesen — und Schreibenkenntnisse unter der Bevölkerung, in Litauen zwar besonders nach dem Jahr 1864, als es verboten war, die litauischen Bücher mit lateinischen Buchstaben zu drucken, und nach dem Jahr 1872 in Kleinlitauen, als die litauische Sprache aus der Grundschule uns aus dem öffentlichen Leben verdrängt wurde.